

Danish University Colleges

Tegnsprog er et fuldgyldigt sprog

Kristoffersen, Jette Hedegaard

Published in:
Sproget og de ordløse kunstarter

Publication date:
2007

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):
Kristoffersen, J. H. (2007). Tegnsprog er et fuldgyldigt sprog. I M. Blædel (red.), *Sproget og de ordløse kunstarter* (s. 13-21). [1] Hans Reitzels Forlag.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Download policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Tegnsprog er et fuldgyldigt sprog
Jette Hedegaard Kristoffersen

Når jeg fortæller folk at jeg arbejder med dansk tegnsprog, medfører det næsten uden undtagelse at de giver udtryk for deres fascination af sproget, ja - mange finder det ligefremt yndefuldt og smukt at se på. Og tegnsprog er smukt, at se den ene håndform glide over i den anden, at se de to hænders samspil med hinanden og at se ansigtets udtryksfulde mimik, kan være en stor æstetisk nydelse - også for alle de der ikke forstår tegnsproget. Jeg husker selv en lignende fascination af det franske sprog da jeg var barn - selv om jeg ikke forstod et ord, nød jeg lydene og sætningsmelodien.

De fleste har i dag stiftet bekendtskab med tegnsprog gennem Nyheder på tegnsprog på DR 1, og en hel del har oplevet konferencer, møder, undervisningssituationer m.m. hvor der har været tegnsprogstolke til stede, og hvor der er blevet tolket mellem dansk og dansk tegnsprog. Tegnsproget er ikke bare smukt, det er også et fantastisk sprog at kunne - og i mange situationer yderst praktisk. Tænk på hvor mange muligheder for kommunikation det giver at kunne gøre sig forståelig på et sprog der udnytter det visuelle medie frem for det auditive: der kan tales gennem vinduer, over lange afstande og i rum hvor støjniveauet gør brugen af talesprog umulig. Ja man kan til og med føre samtaler i DSB's hvilekupeer uden at overtræde reglementet!

Fascinationen af tegnsproget er ikke ny. En af de første kilder vi har til beskrivelsen af dansk tegnsprog finder vi hos lægen Peter A Castberg (1779-1823), og hans betagelse af tegnsproget fremgår klart af hans skrifter.

I årene 1803 -1805 rejste Castberg rundt i Europa og undersøgte på vegne af Christian VII døveundervisningen i forskellige lande. Her så han bl.a. i Leipzig hvordan døve børn blev undervist med det han betegnede som fingersprog, og som var stavning af tyske ord ved hjælp af et håndalfabet, og han så i Paris hvordan døve børn blev undervist ved hjælp af et egentlig tegnsprog.

I den rapport som han skrev da han kom hjem, skriver han om fingersprogets fordele at "det træder fuldkommen i Skriftsprogets og Tonesprogets Sted" (Castberg, 1811, s. 8), men han fortsætter så "men fingersproget kan aldrig nogensinde komme ved Siden af Tegnsproget i den vigtigste Henseende, nemlig naar Spørgsmaalet er om begges Anvendelighed ved den Døvstummes egentlige Undervisning, hans Begrebers Udvikling. (..) Hvilke Fortrin har ikke den Døvstummes naturlige Sprog, Tegnsproget, i Udtryk og Liv. Fingersproget er alene paabyrdet Hukommelsen, Tegnsproget er Forstandens eget Foster, hint er døde Former, dette er levende Maleri " (Castberg, 1811, s. 9)

På baggrund af Castbergs undersøgelser oprettede Christian VII i 1807 Døvstomme-Institutet i København, den første skole for døve i Danmark, med Castberg som forstander.

Selv om der har været forsket i dansk tegnsprog siden Castbergs tid, var det først med amerikanske lingvisters arbejder i tresserne at det blev alment

anerkendt blandt verdens sprogforskere at tegnsprog var "rigtige sprog", der opfylder alle de kriterier vi sætter for et naturligt sprog.

Hvert land sit tegnsprog

Tegnsprog er ikke bare ét sprog, der er mange forskellige tegnsprog. Det danske tegnsprog er udviklet af og blandt danske døve, det japanske tegnsprog er udviklet af og blandt japanske døve, og som alle sprog bærer de enkelte tegnsprog også præg af den kultur de er udviklet i. I Danmark har vi brug for at tale om andre ting, begreber og ideer end man har i Japan. Det er heller ikke sådan at alle verdens tegnsprog har samme tegn for "hus". Selv om man umiddelbart skulle synes at det ville være smart, skal man huske på at tegnsproget er et naturligt sprog der er udviklet mange steder i verden. Det ville jo også være smart hvis alle verdens talesprog havde samme lydcombination for "hus", men vi vil jo som danskere nødig skulle bruge det engelske ord for hus når vi nu har det gode danske som er udviklet af vores slægter gennem mange hundrede år til den sammensætning af lyde som vi har i dag. Selv om vi ved at ordet oprinder fra samme ord som det engelske house, er det en vigtig del af vores kulturelle identitet at vi siger *hus* og de siger *house*.

Dansk tegnsprog er heller ikke en visuel udgave af dansk talesprog. Dansk tegnsprog er et fuldgældigt sprog og ikke et konstrueret kommunikationsmiddel opfundet for at hjælpe hørehandicappede. Det har et gloseforråd og en grammatik der gør det muligt at bruge det præcis som dansk, engelsk, fransk og tysk til mellemmenneskelig kommunikation på alle planer

Dansk tegnsprog har ikke meget til fælles med dansk talesprog: Der er ikke ét tegn for hvert ord i dansk og der er ikke ét dansk ord for hvert tegn i dansk tegnsprog. På samme måde som det engelske ord wood i nogle tilfælde skal oversættes til dansk med træ og i andre tilfælde med skov, og det danske ord træ i nogle tilfælde skal oversættes til engelsk med tree og i andre tilfælde med wood, er der også forskel på hvilke tegn man skal bruge for at oversætte et dansk ord til danske tegn: f.eks. vil det danske ord *stærk* skulle oversættes til to forskellige tegn i dansk tegnsprog, alt efter om vi taler om en stærk mand eller en stærk sennep. Det samme gør sig gældende når vi skal vælge den rigtige oversættelse af et tegn til et dansk ord.

Dansk tegnsprogs grammatik er meget forskellig fra det danske talesprogs grammatik. Sætninger på tegnsprog opbygges på en anden måde end sætninger på dansk, rækkefølgen af sætningens elementer er f.eks. ofte forskellig på de to sprog, og tegn kan bøjes på helt andre måder end danske ord kan bøjes. På dansk kan ordet *vi* ikke skelne mellem om man inkluderer den man taler til, eller om man ikke gør: Hvis Lise siger til Peter: "Vi skal i biografen i aften", kan sætningen betyde at Peter skal med i biografen, men den kan også betyde at Lise og en eller flere andre skal i biografen, men at Peter ikke skal med. På dansk tegnsprog vil den samme sætning altid afsløre om Peter skal med i biografen, for på dansk tegnsprog er der forskel på formen af tegnet for "vi" afhængig af om det er et "vi" der inkluderer den man taler til, eller om det ikke gør. Det er ikke noget specielt for tegnsprog at

sprog har denne skelnen, den kendes også i mange talesprog, bl.a. i det vestafrikanske fula og i sproget tetum der tales i Øst-Timor, men det er altså ikke en forskel vi har i dansk talesprog. Dansk tegnsprog har ikke tidsbøjning af verber, til gengæld kan verber i dansk tegnsprog vise aspekt som varighed og gentagelse. På dansk talesprog skal vi vælge mellem *han* og *hun* når vi omtaler nogen i tredje person ental, men på dansk tegnsprog kendes den forskel ikke. Dette kan af og til give anledning til misforståelse når man tolker mellem de to sprog da tolken er tvunget til at vælge enten *han* eller *hun* når et tredje persons stedord skal oversættes til dansk talesprog.

Mange tegn i dansk tegnsprog har mange betydninger. I det i gangværende arbejde med at lave den nye elektroniske ordbog over dansk tegnsprog har vi samlet ca. 7000 tegn fra dansk tegnsprog, heraf er ca. 5000 i brug i dag. De fleste af tegnene har flere betydninger, og ser vi på de 1600 tegn som indtil nu er beskrevet i den nye ordbog, dækker de over mere end 6000 mulige oversættelser til dansk.

Tegnsproget udvikler sig hele tiden, tegn udgår af sproget og nye tegn kommer til - ikke bare tegn for nye begreber og ting i vores hverdag, men også nye tegn for kendte betydninger. Tegnene ændrer sig også gradvist i deres form, fuldstændig som vi ser at ord ændrer udtale over mange år. På dansk tegnsprog ser vi en tendens til at tegn der tidligere har bestået af to led, taber enten forled eller efterled: F.eks. består tegnet for 'dato' af et led hvor hånden berører næsen og et led hvor hånden berører indersiden af den anden hånd. I dag kan "dato" udtrykkes både med det beskrevne tegn, med et tegn der kun består af den del af tegnet der berører næsen og også med et tegn der kun består af den del der berører indersiden af den anden hånd.

Tegnsprog er et mindretalssprog

Selv om tegnsprog er blevet mere synligt i vores hverdag, er det nok de færreste der tænker over at vi her har at gøre med et af de danske mindretalssprog. Tegnsprogsbrugere er en sproglig minoritet i Danmark, og denne minoritet er bl.a. gennem sproget men også gennem sin historie, forenet i et kulturelt fællesskab der på mange områder er forskelligt fra det kulturelle fællesskab som vi der har dansk talesprog som modersmål, tilhører. I modsætning til det tyske mindretal i Danmark, der også er forenet gennem fælles sprog og fælles historie, er det tegnsproglige mindretal ikke begrænset til et bestemt geografisk område af Danmark. Sproget er en vigtig del af døves kultur og anerkendelsen af deres sprog som et af de danske sprog, er af stor betydning for dette sproglige og kulturelle mindretal. Som det gør sig gældende for mange andre mindretalssprog som f.eks. walisisk, kurdisk og samisk, er tegnsprogenes historie en beretning om majoritetssamfundets undertrykkelse og døves kamp for retten til - og anerkendelsen af eget modersmål.

Efter at den første døveskole blev oprettet med Castberg som forstander i 1807, forblev tegnsprog undervisningssproget på døveskolerne frem til slutningen af århundredet. Men ved århundredeskiftet vandt oralismen stor udbredelse overalt i den vestlige verden. Oralismen er betegnelsen for en

pædagogisk holdning som hælder til den opfattelse at døve børn skal lære at tale og mundaflæse det omgivende samfunds vokalsprog, og at tegnsprog hæmmer denne indlæring. Med oralismen blev tegnsprog sat i skammekrogen. Døve børn havde (og har) naturligvis meget lettere ved at forstå og selv frembringe tegnsprog end talesprog, og derfor mente fortalere for oralismen, at tegnsprog var "en sovepude", som ville forhindre børnene i at anstrenge sig for at tale og opfatte talt sprog. Og at det er en anstrengelse for et menneske med nedsat hørelse at opfatte et vokalt sprog, kan man forvisse sig om blot ved at skrue ned for fjernsynets lyd og herefter prøve at forstå hvad der bliver sagt.

Oralismens bannerførere anså ikke tegnsprog for at være et rigtigt sprog. Det fik øgenavne som f.eks. fingersprog og Abesprog og blev nu betragtet som kommunikationsform for en lavere race: "En Abe gør Grimasser og Gebærder. Når I gjøre disse Tegn, kommer I til at ligne en Abekat, ville I være Abekatte?", spurgte forstanderen for Døvsstummeinstituttet i Riehen i Schweiz sine elever i en velkomsttale. Og hvad svarede de døve børn mon på sådan en retorisk spidsfindighed? Sikker ikke så meget. For de har ganske givet kun forstået små brudstykker af talen, selvom forstanderen sikkert var velartikuleret nok og talte med tydelige mundbevægelser. Døvsstummeinstituttet i Schweiz var forbillede for den første rene taleskole for døve i Danmark, som blev opført i Fredericia i 1880.

I Danmark var - i modsætning til f.eks. i Schweiz og Tyskland - en meget stærk tradition for tegnsprog i undervisningen, og kun nogle af døveskolerne afskaffede helt tegnsproget, men der var en klar opdeling af de døve børn i de "intelligente" der kunne undvære tegnsproget, og som derfor kom på en oral skole, og de "uintelligente" der var "nødt til" at blive undervist på tegnsprog eller med støttetegn. Tegnsproget blev dermed stemplet som de mindrebedmedlede sprog, og i denne periode lærte døve fra barnsben at skamme sig over tegnsprog. Til en vis grad overtog døve selv samfundets syn på dem som laverestående fordi de brugte tegnsprog. Men samtidig var tegnsprog igennem alle tider det sprog, der stod deres hjerte nærmest. Det var det sprog de skabte venskaber på. Det var kærlighedens sprog. Det var det sprog der gav nærvær og indsigt når døve mødtes i deres foreninger til foredrag og fritidsaktiviteter.

I dag er situationen heldigvis en anden. Dansk tegnsprog er - om ikke formelt anerkendt - så reelt anerkendt i vores samfund. Døve har i dag ret til tolk i en lang række situationer, nyheder i tv bliver tolket til tegnsprog, og dansk tegnsprog er et fag på døveskolerne på linje med faget dansk på andre skoler. De sidste fem år har der også været arbejdet med at beskrive dansk tegnsprogs tegnforråd i projektet "Ordbog over dansk tegnsprog", og dette arbejde er offentligt finansieret.

Ordbøgers betydning for en sproglig minoritet

Hvor stor en betydning det har for det sproglige og kulturelle mindretal at deres sprog får en tidssvarende ordbog, kan nok ikke understreges tydeligt nok.

Når man slår op i Nudansk Ordbog har det ofte et meget praktisk formål; vægten af bogen i ens hænder forbindes kun med noget ganske prosaisk. I

farten tænker man sjældent over andet end det konkrete tvivlsspørgsmål, som har fået én til at række hånden ud efter bogen: Man skal have sat et eller andet ord på plads og så videre i teksten!

Som danskere er vi godt vant med ordbøger. De har jo altid været dér. Vi tager dem for givet som en - om end noget tung og tør - nødvendig del af vores bagage. De stemmer os sjældent til højtidelige betragtninger over modersmålet, kulturarven og identiteten. Men for andre som ikke er så godt vant, har ordbogens vægt og tyngde en værdi som rækker udover det rent prosaiske og praktiske formål.

En ordbog over det finske tegnsprog fik ved sin udgivelse i 1998 disse ord med på vejen af formanden for det finske døveforbund, Markuu Jokinen: "Ordbogen demonstrerer først og fremmest frihed og selvbestemmelse. På en måde frigør den døve fra omgivelsernes snærende bånd. Den spiller en afgørende rolle i accepten af vores eget sprogs [finsk tegnsprog] status og i styrkelsen af det. I særdeleshed symboliserer denne ordbog en styrkelse af vores sproglige og kulturelle identitet. Vi kan med stolthed sætte denne nye bog på hylden sammen med de berømte og gennem tiderne så værdsatte ordbøger over det finske sprog. Der står de side om side. Vores sprog er ét af dette lands sprog. En ligestillet del af den finske kultur."

Stolthed er vel nok noget de færreste danskere føler, når de sætter Nudansk Ordbog ind på boghylden. Er man derimod medlem af en sproglig minoritetsgruppe der igennem generationer har måttet kæmpe om retten til eget sprog, så synes man at få et langt mere bevidst forhold til sit eget modersmål forærende. Så bliver ordbogen, ud over at opfylde sin praktiske funktion, en vigtig kulturbærende og identitetsskabende faktor - og ikke mindst: Ved selve sin eksistens dokumenterer den at sproget rent faktisk findes - at det er til - og altså dermed kan beskrives. En dokumentation, som er umådelig vigtig at kunne henvise til, når man er omgivet af en verden, der vedblivende tillader sig at stille spørgsmål ved om ens sprog overhovedet er et sprog.

Finsk tegnsprog er i dag sammen med finsk, samisk, svensk og romani officielt anerkendt som et af de finske sprog og har - som de øvrige sprog i Finland - sit eget sprognævn der løbende beskriver dets udvikling. Den dag vi i Danmark kan supplere dansk sprognævn med en afdeling for dansk tegnsprog, den dag vil brugere af dansk tegnsprog endelig føle at deres sprog bliver betragtet som ligeværdigt med majoritetens sprog, og alle os andre vil få beriget vores viden om en lille, men meget interessant og smuk side af dansk sproghistorie.

Castberg, P. A. 1811: *Om Tegn- eller Gebærde-Sproget med Hensyn til dets Brug af Døvtumme og dets Anvendelighed ved deres Undervisning: Tredie Hefte*. København

Jette Hedegaard Kristoffersen, f.1957, tegnsprogstolk 1991, BA i lingvistik 1999, forskningsmedarbejder på Center for Tegnsprog og Tegnstøttet Kommunikation siden 1999, fra 2003 projektleder af og ledende redaktør på "Ordbog over dansk tegnsprog". Siden 2000 underviser i tegnsprogsgrammatik, oversættelse og dansk på uddannelsen til Tegnsprogs- og

mundhåndssystemstolk. Undervisningsassistent på Københavns universitet siden 1997.